

Олена Олексіївна Хандій

д-р екон. наук, проф.

ORCID 0000-0002-7926-9007

e-mail: alkhandiy@ukr.net,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк,

Лариса Леонідівна Шамілева

канд. екон. наук, доц.

ORCID 0000-0003-4738-0728

e-mail: larisashamileva2017@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ,

Дарина Анатоліївна Кобцева

магістрантка,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ТРАНСФОРМАЦІЯМИ ТА ФОРМУВАННЯМ НОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Вступ. Нова реальність, вимагає від країн світу розвитку в унісон з іншими державами, формування глобальної державної політики управління природними та соціальними ресурсами, орієнтації на використання сучасних технологій, дотримання принципів сталого розвитку. Під впливом глобалізації трансформаційних змін зазнають існуючі форми соціальної організації, їм на зміну приходить глобальне інформаційне суспільство, глобальне масове суспільство, суспільство мережових структур [1]. В цих умовах суттєво змінюється роль та функції держави, з'являються нові тенденції соціоекономічного розвитку, відбувається формування нової якості життя.

Соціоекономічні перетворення під впливом глобалізаційних чинників є предметом досліджень в багатьох роботах, присвячених проблемам трудової міграції, зростанню бідності населення, людського розвитку, оцінки рівня та якості життя, збільшення ризиків в соціально-трудої сфері [2-5]. Зокрема, цифровізація світу, яка одночасно зі створенням можливостей економії робочої сили, зростанням потужності виробництв, підвищенням продуктивності праці, супроводжується зростанням рівня безробіття, зниженням соціальної захищеності працюючих, виникненням нових ризиків на ринку праці, досліджується вченими всіх країн в контексті національних викликів та глобальних інтеграційних процесів [6-9].

Питання дослідження рівня та якості життя населення в системі сталого розвитку та методологічні підходи забезпечення гідного рівня життя представлено в роботах О. Новікової, В. Антонюк, [10, с. 206-298], Л. Шамілевої [11], Л. Черенько [12].

Взаємозв'язок між соціально-економічними трансформаціями та формуванням базових умов життєдіяльності та життєзабезпечення залишається малодослідженим питанням у сучасних роботах науковців, зокрема, в системі формування нової якості життя. З огляду значущості цього напрямку для забезпечення соціоекономічного розвитку України було здійснено вибір теми та мети дослідження.

Мета статті – визначення взаємозв'язку між соціально-економічними трансформаціями та формуванням нової якості життя.

Вклад основного матеріалу дослідження. Соціоекономічні перетворення в суспільстві обумовлені неоднозначним впливом як глобальних процесів, так і трансформацій на національному рівні. Трансформація у різних сферах суспільного життя в роботі розглядається як особливі зміни, які характеризуються стрімкістю розгортання й поширення, та визначають якісні зміни характеру процесів чи явищ, а соціоекономічні перетворення – як результат відповідних трансформаційних процесів.

До зовнішніх чинників, які обумовлюють якісні зміни в соціальній сфері, належать: фінансово-економічні кризи, євроінтеграційні процеси, світові процеси цифровізації, перерозподіл міжнародних ринків ресурсів, соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19, зовнішня військова агресія. Внутрішні чинники соціальних трансформацій включають соціально-економічну нестабільність національної економіки, економічну стагнацію, цифровізацію економіки та суспільства, збройний конфлікт, структурні зрушення в економіці, системну кризу, соціально-політичну нестабільність, звуження можливостей для відтворення соціально-економічних процесів, незавершеність багатьох соціальних реформ, високий рівень соціальної незахищеності населення. Зовнішні та внутрішні чинники формують середовище соціоекономічних перетворень і мають різноспрямовані вектори впливу на забезпечення стабільних та збалансованих умов життєдіяльності. В свою чергу, безпосередньо умови життєдіяльності та життєзабезпечення формують сучасну нову якість життя. В контексті формування нової якості життя послідовність причинно-наслідкових зв'язків між зовнішніми умовами, соціально-економічними перетвореннями, умовами життєдіяльності та якістю життя представлено на рис. 1.

Основні соціоекономічні перетворення, які під впливом деструктивних чинників гальмують можливо-

сті забезпечення гідних умов життєдіяльності та становлення нової якості життя, пов'язані з такими процесами:

1) розбалансованість демографічних відтворювальних процесів, що спричиняє депопуляцію, постаріння населення;

2) трансформація зайнятості супроводжується посиленням асиметрії зайнятості (за віком, освітньо-професійним та кваліфікаційним рівнем, формується міжпоколінський розрив за компетенціями та рівнями зайнятості);

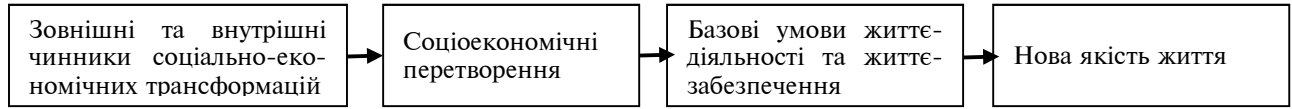


Рис 1. Причинно-наслідкові зв'язки чинників та умов формування нової якості життя

3) економічне виснаження населення обумовлюється як недостатністю доходів, так і можливостями втрати роботи як основного джерела матеріального достатку населення;

4) поглиблення соціальної нерівності за більшістю векторів соціально-економічного розподілу;

5) нерівномірність розподілу населення за рівнями доступності до основних ресурсів життєзабезпечення, диференціація населення за рівнем доходів;

6) зміна структури доходів, зростання ролі соціальних трансфертів;

7) зміна споживчих характеристик та настроїв, максимізація поточного споживання;

8) суттєве зменшення витрат на формування та розвиток людського капіталу, падіння інвестиційної складової в структурі витрат;

9) розбалансованість умов формування безпечного середовища та ресурсів життєзабезпечення для нинішнього і майбутнього благополуччя населення, як наслідок, звуження умов та можливостей людського розвитку, становлення людського капіталу (рис. 2).

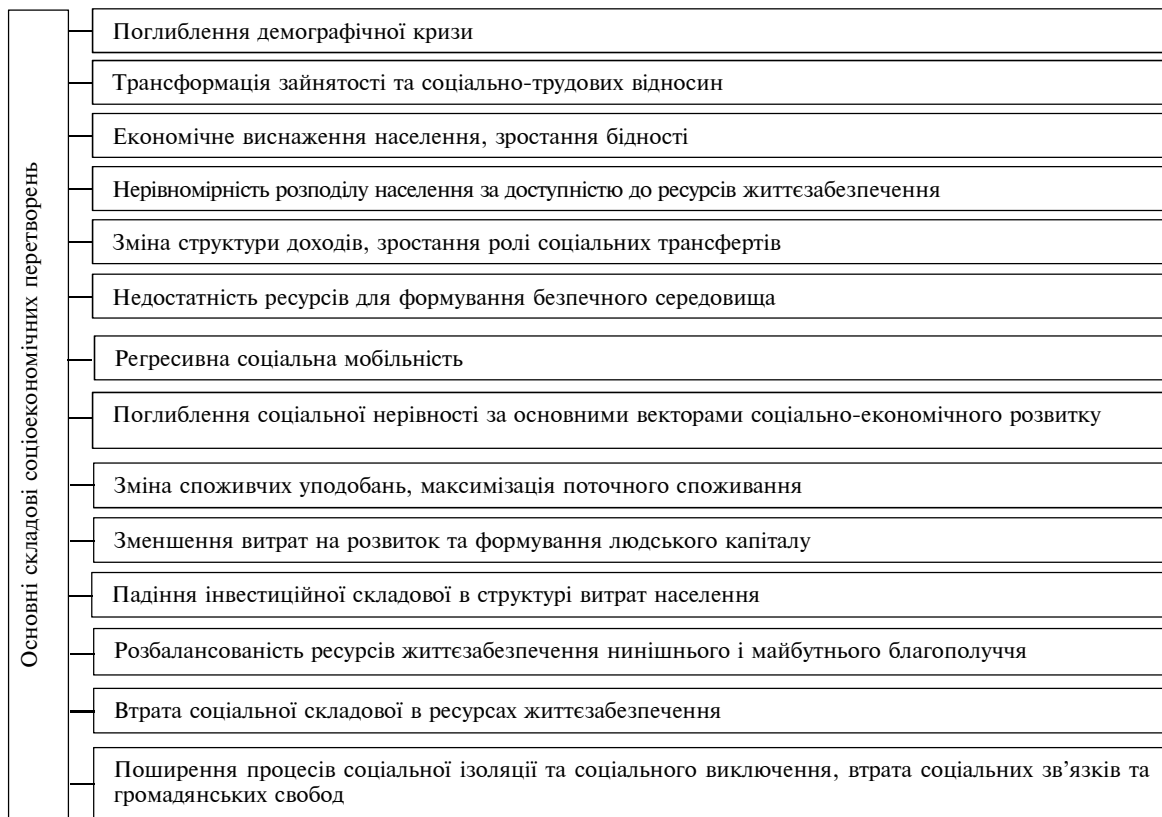


Рис. 2. Основні складові соціоекономічних перетворень

Наявні асиметрії в системі соціально-трудова відносин обумовлюють соціальну нерівність, створюють умови для регресивної соціальної мобільності, втрати соціальної складової в ресурсах життєзабезпечення. Як деструктивний наслідок, поширюються процеси соціальної ізоляції та соціального виключення, зростає вірогідність втрати соціального капіталу, обмеження громадянських свобод.

Базові умови життєдіяльності населення в забезпеченні нової якості життя повинні бути зорієнтовані на забезпечення збалансованості демографічних відтворювальних процесів, попередження негативних тенденцій у сфері зайнятості, в системі соціально-трудова відносин (СТВ) (рис. 3).

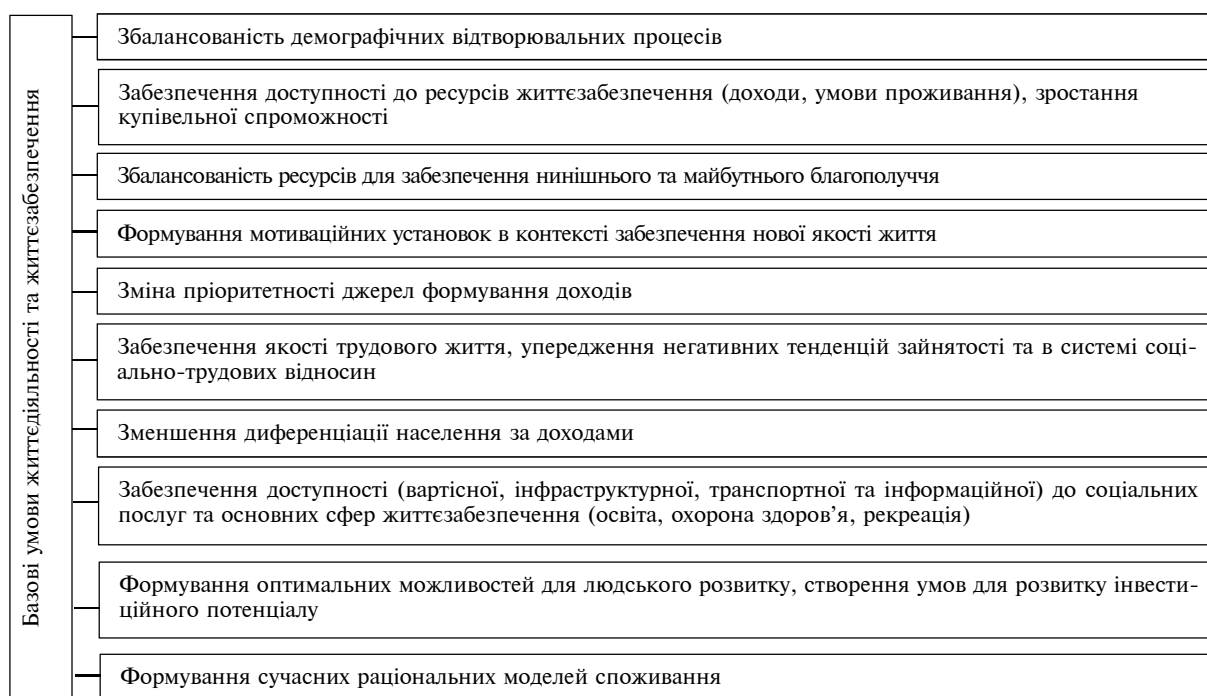


Рис. 3. Основні базові умови життєдіяльності та життєзабезпечення

Формування раціонального споживчого попиту, збалансованість ресурсів життєзабезпечення обумовлюють можливість забезпечення ресурсів для нинішнього і майбутнього благополуччя. Нерівномірність доступності, а іноді практично повна недоступність ресурсів (доходи, умови споживання, освітні, медичні, рекреаційні та інші послуги) супроводжується формуванням особливостей мотивації установок в контексті забезпечення якості життя. Перш за все – це поблажливе ставлення до тінювих схем зайнятості, можливість одержання нетрудових чи нелегальних доходів, збереження і посилення патерналістських настроїв, формування моделей споживацтва, невизначеність цінності життя тощо. Відсутність позитивних тенденцій у моделях споживання, обмежені фінансові активи змушують інвестиційні можливості населення.

Особливе місце в структурі базових умов життєдіяльності та життєзабезпечення посідає доступність послуг соціальної сфери (вартісна, транспортна, інфраструктурна, інформаційна тощо). Рівна доступність населення до ресурсів життєдіяльності (доходи, умови проживання, природні ресурси) супроводжується формуванням оптимальних можливостей для людського розвитку, створення умов для розвитку інвестиційного потенціалу населення.

Виходячи з наведеної логічної схеми взаємозв'язків (див. рис. 1), якість життя розглядається нами як об'єктивні наслідки впливу сукупності умов життєзабезпечення та життєдіяльності, що визначають фізичне, економічне, розумове та соціальне благополуччя людини.

На підґрунті сполучення об'єктивних факторів та суб'єктивного сприйняття людиною свого благополуччя, рівня задоволеності життям визначається якість життя. В такому контексті «концепція якості життя» включає всі взаємозв'язки людини з оточуючим середовищем, які характеризують ступінь задоволеності потреб та ступінь відповідності «реальних можливостей очікуванім» [12, с. 23].

Відповідно до наведеної «концепції якості життя» основні структурні елементи нової якості життя за умов соціоекономічних перетворень включають такі складові:

- збалансованість демографічних відтворювальних процесів;
- рівну доступність населення до ресурсів життєзабезпечення;
- збалансований споживчий попит;
- реалізацію можливостей зайнятості відповідно до освітньо-професійного рівня;
- забезпечення можливостей кар'єрного зростання та людського розвитку;
- достатність доходу для забезпечення нормального (раціонального) рівня споживання;
- рівну доступність до освітніх, медичних та рекреаційних послуг для населення;
- безпечні умови життєдіяльності та проживання;
- забезпеченість житлом та гідними умовами проживання;
- рівні можливості для здорового способу життя, інтелектуального, духовного та культурного розвитку;
- відсутність дискримінації, соціального виключення та ізоляції;
- розширення соціальних зв'язків, формування та зміцнення соціального капіталу;
- забезпечення збалансованості ресурсів для нинішнього і майбутнього благополуччя, формування інвестиційного потенціалу для розвитку людського капіталу;
- забезпечення основних вимог соціальної безпеки та безпеки умов проживання;
- рівень задоволеності життям, ступінь задоволення потреб та ступінь відповідності реальних можливостей очікуванім;
- забезпечення реалізації основних прав, гарантій і свобод людини: права на безпеку, безпечне існування та розвиток, усунення причин формування загроз життю та здоров'ю (рис. 4).

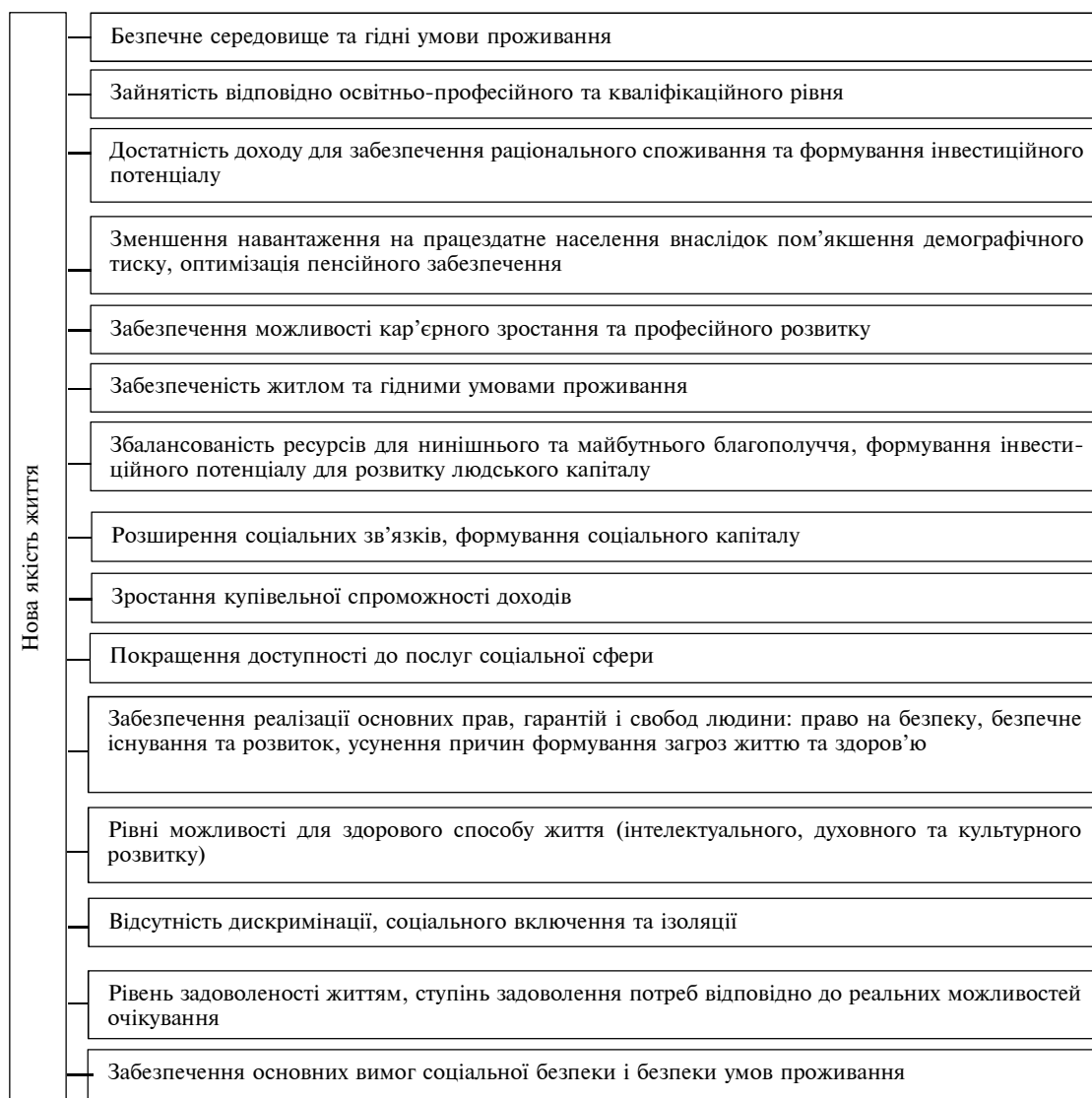


Рис. 4. Основні складові формування нової якості життя

Наведена структурна схема причинно-наслідкових зв'язків формування нової якості життя досить умовна, адже основні базові умови життєдіяльності та життєзабезпечення одночасно можна розглядати як складові безпосередньо якості життя.

Висновки. Зовнішні та внутрішні чинники соціально-економічних трансформацій обумовлюють виникнення соціоекономічних перетворень, які впливають на зміну умов життєзабезпечення та життєдіяльності населення. Якість життя визначається суб'єктивним сприйняттям людиною умов життєзабезпечення та життєдіяльності та дією об'єктивних факторів. Вплив деструктивних чинників стримує можливість забезпечення гідних умов життєдіяльності та становлення нової якості життя. Формування нової якості життя має бути зорієнтованим на забезпечення гармонізації демографічних відтворювальних процесів, попередження негативних тенденцій у сфері зайнятості, в системі соціально-трудова відносин, досягнення раціонального споживчого попиту, збалансованості ресурсів життєзабезпечення та рівної доступності до ресурсів життєдіяльності.

Формування нової якості життя є результатом причинно-наслідкового процесу соціоекономічних перетворень. В умовах глобальної нестабільності, прискорення соціоекономічної динаміки актуалізується проблема невизначеності наслідків для соціально-економічного середовища та становлення нової якості життя. Виникає потреба в діагностиці такого середовища – здійсненні аналізу та оцінки його основних параметрів за кожним етапом соціального процесу, розкритті характеру взаємозв'язків між ними, визначенні відповідних причинно-наслідкових зв'язків. Розкриттю цих питань будуть присвячені подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Ожеван М. А., Дубов Д. В. Homo ex Machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства: монографія. Київ: НІСД, 2017. 272 с.
2. Позняк О. В., Малиновська О. А., Майданік І. П., Овчиннікова О. Р. Мігранти з нерегульованим статусом в Україні. Аналітичне резюме. URL:

https://www.idss.org.ua/archiv/IRREGULAR%20MIGRANTS%20IN%20UKRAINE_UKR_FINAL.pdf

3. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. Умань: Соцінський М. М., 2020. 456 с.

4. Майданик І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2020. 255 с.

5. Libanova E., Osaulenko O., Cherenko L. Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being: monograph (Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту: монографія). Warsaw: RS Global Sp. z O.O., 2020. 361 p.

6. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціально-трудовий розвиток у XXI столітті: до природи глобальних змін, нових можливостей, обмежень і викликів. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1 (35). С. 97-125. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.097>.

7. Ляшенко В. І., Вишневецький О. С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2018. 252 с.

8. Вишневецький В. П., Князев С. І. Як підвищити готовність промисловості України до смарт-трансформації. *Наука та інновації*. 2018. № 14(4). С. 55-69. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin14.04.055>.

9. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи : монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.

10. Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання: монографія / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк та ін.. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2014. 478 с.

11. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П., Качалова І. В., Власенко Н. С. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: монографія. Донецьк: Ін-т економіки пром-сті НАН України, 2008. 468 с.

12. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2021. 423 с.

References

1. Ozhevan, M. A., Dubov, D. V. (2017). Homo ex Machina. Filosofski, kulturolohichni ta politychni peredumovy formuvannia konverhentnoho suspilstva [Homo ex Machina. Philosophical, culturological and political preconditions for the formation of a convergent society]. Kyiv, NISS. 272 p. [in Ukrainian].

2. Pozniak, O. V., Malynovska, O. A., Maidanik, I. P., Ovchynnikova, O. R. Migrants with unregulated status in Ukraine. Analytical summary. Retrieved from <https://www.idss.org.ua/archive/IRREGU>

[LAR%20MIGRANTS%20IN%20UKRAINE_UKR_FINAL.pdf](https://www.idss.org.ua/archiv/IRREGULAR%20MIGRANTS%20IN%20UKRAINE_UKR_FINAL.pdf) [in Ukrainian].

3. Libanova, E. M. (2020). Bidnist naseleennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu [Poverty of the population of Ukraine: methodology, methods and practice of analysis]. Uman, Sochynskiy M. M. 456 p. [in Ukrainian].

4. Maidanik, I. P. (2020). Temporalni kharakterystyky zovni-shnoi trudovoi mihratsii v Ukraini [Temporal characteristics of external labor migration in Ukraine]. Kyiv, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 255 p. [in Ukrainian].

5. Libanova, E., Osaulenko, O., Cherenko, L. (2020). Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being. Warsaw, RS Global Sp. z O.O. 361 p.

6. Kolot, A. M., Herasymenko, O. O. (2019). Sotsialno-trudovyi rozvytok u XXI stolitti: do pryrody hlobalnykh zmin, novykh mozhlyvostei, obmezhen i vyklykiv [Social and labor development in the XXI century: to the nature of global changes, new opportunities, limitations and challenges]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 1 (35), pp. 97-125. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.01.097> [in Ukrainian].

7. Liashenko, V. I., Vyshnevskiy, O. S. (2018). Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainy yak mozhlyvist proryvnoho rozvytku [Digital modernization of Ukraine's economy as an opportunity for breakthrough development]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 252 p. [in Ukrainian].

8. Vyshnevskiy, V. P., Kniaziev, S. I. (2018). Yak pidvyshchyty hotovnist promyslovosti Ukrainy do start-transformatsii. *Nauka ta innovatsii* [How to increase the readiness of Ukrainian industry for smart-up transformation]. *Nauka ta innovatsii – Science and innovation*, 14 (4), pp. 55-69. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin14.04.055> [in Ukrainian].

9. Sharov, O. M. (2019). Ekonomichna dyplomtiia: osnovy, problemy ta perspektyvy [Economic diplomacy: basics, problems and prospects]. Kyiv, NISS. 560 p. [in Ukrainian].

10. Amosha, O. I., Novikova O. F., Antoniuk V. P. et al. (2014). Sotsialnyi potentsial staloho rozvytku: innovatsiini mekhanizmy formuvannia ta vykorystannia [Social potential of sustainable development: innovative mechanisms of formation and use]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine. 478 p. [in Ukrainian].

11. Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antoniuk, V. P., Kachalova, I. V., Vlasenko, N. S. (2008). Liudskiy potentsial: mekhanizmy zberezhennia ta rozvytku [Human potential: mechanisms of preservation and development]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine. 468 p. [in Ukrainian].

12. Cherenko, L. M. (2021). Model rivnia zhyttia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti [The standard of living in conditions of socio-economic instability]. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 423 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2021

Формат цитування:

Хандій О. О., Шамілева Л. Л., Кобцева Д. А. Взаємозв'язок між соціально-економічними трансформаціями та формуванням нової якості життя. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 142-146. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).142-146](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).142-146)

Khandii, O. O., Shamileva, L. L., Kobtseva, D. A. (2021). Relationship between Socio-Economic Transformations and the Formation of a New Quality of Life. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (41), pp. 142-146. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).142-146](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).142-146)